

KORT OVERSIGT OVER ISLANDSKE GÅRDNAVNE

AF

FINNUR JÓNSSON.

De islandske gårdnavne — og stednavne overhovedet — er i forhold til de øvrige nordiske landes navne af en forholdsvis ung oprindelse. De er desuden kun at anse som en del af de norske gårdnavne eller som tillæg til disse, eftersom de oprindelige gårdnavne er dannede af Nordmænd. Og de som er yngre end landnamstiden er dannede efter og i lighed med de ældre. Ikke desto mindre er det berettiget at samle og undersøge de islandske stednavne; de kan på flere punkter danne et velkomment supplement til de norske — og de nordiske navne overhovedet.

Nu da stednavneundersøgelser foregår med så stor en iver i det øvrige Norden, er det naturligt at også Island kommer med. Jeg har af naturlige grunde måttet holde mig udelukkende til gårdnavnene, fordi kilderne her i det hele var ret gode og fyldige.

Jeg skal på de følgende blade give en oversigt over dem, idet jeg henviser til min på islandsk skrevne afhandling: Bæjannöfn á Íslandi, trykt i Safn til sögu Íslands IV, hvor en fuldstændig navnefortegnelse findes efter de nedenfor nævnte grupper.

Kilderne er for det første de islandske jordebøger, af trykte især J. JOHNSENS Jarðatal á Íslandi (1847), et overordentligt samvittighedsfuldt og grundigt arbejde hvad alt det statistiske angår (ikke altid fuldt så pålideligt hvad selve navne-

formerne angår), af skrevne ARNE MAGNUSSENS og PÁLL VÍDALÍNS vældige jordebogsværk fra begyndelsen af det 18. årh., opbevaret i Rigsarkivet; men her mangler bægge Mulasysler og Skaftafellssysler, samt Bardestrandssyssel; et udkast til fortegnelsen over det sidstes jorder findes dog heldigvis i den Arnamagnæanske samling. Denne jordebog er ikke blot overmåde nøjagtig og grundig med hensyn til beskrivelsen, men også hvad navnene selv angår, idet Arne Magnusson havde et lige så skarpt blik for den filologiske som for alle andre sider af sagen. Andre yngre skrevne jordebøger er ikke benyttede.

Dernæst er hele sagalitteraturen med Landnámabók i spidsen benyttet og alt hvad der er udkommet af Diplomatarium Islandicum. Med hensyn til dette sidste skal bemærkes, at det ikke indeholder nogen synderlig berigelse af det stof, der findes i de to andre hovedkilder, men det frembyder ofte de rigtigere former, σ : end dem der findes i yngre kilder, også i Arne Magnussons jordebog (herefter blot betegnet ved AM).

I modsætning til O. Rygh, der i sine Norske gårdnavne går amtsvis og herredsvis til værks, har jeg ordnet hele stoffet i grupper efter navnets betydning og, når det var sammensat, efter det sidste led. Foruden en række af navne samt et par navne af særlig art kan det deles i to hovedafdelinger efter som det sidste led beror på og betegner bebyggelse og hvad dertil hører eller er naturnavne, d. v. s. sådanne ord, der er hættede fra og beror på hvad der forefindes i landets natur. Jeg skal her give en fortegnelse over dem, idet jeg dog først skal nævne de to navne (led), der falder udenfor afdelingerne; det er *land* og *heimr*. Det første betyder 'land' og antyder vistnok et større (fladt?) landområde. Det findes både usammensat (i enkelttal og — oftere — i flertal) og sammensat. I sidste tilfælde udgør det første led — som overhovedet altid i sammensatte navne — enten noget i

naturen (klippe, dal, eng, høj o. s. v.) eller et mandnavn eller et dyrenavn o. s. v.

Det sidste navn *heimr* er mærkeligt. For Norges vedkommende anses det, sammen med *vin*-navnene, at høre til de ældste navnebestanddele. *Vin*-navne kendes ikke fra Island; derimod kendes ikke få *heim*-navne, og da disse er af særlig interesse, anføres de her: *Meðalheimr* (3 gange), *Vindh.* (2 gange), *Blíðh.* (1 g.), *Sólheimar* (11 g.), *Vindheimar* (5 g.) og desuden: *Baldrsheimr* (2 g.), *Gandheimr* og *Manheimar* (1 g. hvert). Det sidste skrives urigtig med *nn*; den nuværende udtale har lang vokal og ét *n*. Disse navne findes rundt omkring og viser utvivlsomt, at ordet var et levende navnegivningselement, da Nordmændene flyttede til Island.

Den første hovedafdeling består af følgende navneled:

<i>bær</i> , gård	<i>veggr</i> , væg
<i>garðr</i> , gård	<i>gafl</i> , <i>gefla</i> , gavl
<i>ból</i> , bol	<i>dyrr</i> , dør
<i>bæli</i> , <i>býli</i> , <i>býla</i> , d. s.	<i>stafn</i> , stavn
<i>bú</i> , bo	<i>topt</i> , tomt
<i>búð</i> , bod	<i>rúst</i> , ruin
<i>staðir</i> , gård	<i>trøð</i> } sti mellem to vægge
<i>staðr</i> , sted	<i>geil</i> } (gærder)
<i>stöð</i> , sted, station	<i>gerði</i> , indhegning
<i>stæði</i> , <i>staða</i> , grund	<i>tún</i> , tun
<i>salr</i> , sal	<i>vøllr</i> , jævn del af tunet
<i>høll</i> , hal	<i>akr</i> , <i>ekra</i> , ager
<i>hlaða</i> , lade	<i>fjós</i> , kostald
<i>þorp</i> , landsby	<i>báss</i> , bås
<i>hús</i> , hus	<i>stekkr</i> } lammefold
<i>kot</i> , hytte	<i>grind</i> }
<i>stofa</i> , stue	<i>stöðull</i> , ko-fold
<i>skáli</i> , skåle	<i>kví</i> , fold
<i>kofi</i> , hytte	<i>rétt</i> , heste-fold
<i>skemma</i> , forrådshus	<i>sel</i> , sæter.

Bær-navnenes første led hentyder til beliggenheden (å, brink, dal o. s. v.), gensidig beliggenhed (øster-, vester-; øvre-, nedre- o. s. v.), udseende og egenskaber (fagre-, hvide-; store-, lille-, mindre-), alder (gamle-, nye-), mænd og kvinder (særlig at mærke er et par gårdnavne efter norske herreders indbyggere: *Gaulverjabær*, *Ossabær* 2 g.) o. s. v. Da denne beskrivelse af forleddet gentager sig atter og atter, vil jeg i det følgende kun lejlighedsvis berøre dette forhold.

garðr betyder egentlig 'gærde'; her findes da også forled, der antyder hensigten med 'gærdet' (eng-, tun-, vand-, mærke-); men iøvrigt betegner ordet 'indhegnet beboelse'.

bú findes — mærkeligt nok — yderst sjældent.

búð betegner egentligt kun 'midlertidigt opholdssted', f. eks. og især for fiskere, købmænd og lign., men er aldrig egl. blevet brugt om 'gårde'.

Nærmere må der dvæles ved ordet *staðir*, der må adskilles fra singul. *staðr*. Dette ord hører til de aller hyppigste navneled på Island, og således har det været lige fra landnamstiden af. Rygh har udtalt, at som sådant var navnet ikke ret meget ældre end vikingetiden. Det findes altid og kun i pluralis (om tilsyneladende undtagelser se nedenfor); grunden hertil har man ikke med sikkerhed påvist; det kunde mulig bero på de enkelte huses (beboelseshuses, kvægstaldes, laders) spredthed indenfor bebyggelsesområdet. Det første led er, som man længst har set, gennemgående et personnavn (mandsnavn, kvindenavn, tilnavn), men der findes også endel navne, hvor der findes forskellige andre — undertiden ganske vist lidt dunkle — forled; det vigtigste af disse er *hof* (12 g.). Det første leds personnavne giver os mange interessante oplysninger (sjældne navne, enkelte keltiske navne; fællesnavne brugte som tilnavne m. m.; yngre navne som *Jón*, *Stefán* findes yderst sjældent), i det hele ikke så lidt leksikalsk stof af betydning. — Hvad der særlig kan bemærkes er, at i enkelte tilfælde har man været tilbøjelig til at for-

korte navnet (*Auðkúlastaðir* til *Auðkúla*, *Beigaldastaðir* til *Beigaldi*, *Dunkaðarstaðir* til *Dunkr*, *Strjúgsstaðir* til *Strjúgr*, *Ingvararstaðir* til *Ingvarir*, således i plur.); en mærkelig forkortelse af *staðir* til *stir* synes (i AM) at foreligge i *Draflastir*, *Guðrúnastir*, *Krýgnastir*, alle i en og samme egn; der er næppe tale om en grafisk forkortelse, men udtaleformer, som ganske vist senere er forsvundne.

Den ovenfor nævnte undtagelse, hvor *staðr*, singul., findes, forholder det sig således med. Det findes — og er tildels nu almindeligst — i *Grenjaðarstaðr*, *Hallormsstaðr*, *Valhjófsstaðr*, *Klyppstaðr*, *Skorrastaðr*, *Þóroddsstaðr*, *Kolfreyjustaðr* — alle hørende til det nordøstlige land. At mærke er, at de alle er „præstegårde“. Nu er — se nedenfor — *staðr* et gammelt navn netop på ‘en gård, hvor der er en kirke’; da nu det ældre — i gode kilder afhjemlede — navn i alle disse tilfælde netop var *-staðir*, er der næppe tvivl om, at disse navne på *staðr* er forkortede af *Grenjaðarstaða-staðr*, kirken, „præstesædet“, på *Grenjaðarstaðir* o. s. v., idet leddet *-staða-* blev sløjft.

Staðr, i sing., betyder som antydnet „kirke“, „sted hvor der er en kirke“. Usammensat findes det nogle gange, men da udtrykket alene ikke var tydeligt nok, tilføjede man i reglen navnet på egnen, „*Staðr í Grindavík*, *í Súgandafirði*, *á Reykjanesi*“ o. s. v. Tydeligheden opnåedes også ved en art sammentrækning, idet f. eks. „*S. á mel*“ blev til „*Melstaðr*“, „*S. at Kálfafelli*“ blev „*Kálfafellsstaðr*“, ja et „*S. [á Ölduhrygg]*“ blev sammensat med sig selv: „*Staða(r)-staðr*“, hvor det første *Staðr* altså er blevet egennavn. Desuden findes *staðr* som sammensætningsled i *Bólstaðr* (egl. „sted hvor der er *ból*“).

salr findes ikke hyppig, især i *Uppsálin* (omtr. 16 gange). Alle vegne har det vist samme betydning: ‘højt liggende sale (bolig)’. Næppe er ordet opkaldelsesnavn efter det svenske *Upsala*.

hús findes ofte, men oprindelig ikke som navn på gårde,

men om et enkelt hus og da af tømmer, især ved søen, hvor der fandtes 'boder'. I plur. findes ordet brugt om gårdlignende bebyggelser på landet (opstået måske snarest hvor der tidligere har været fårehuse el. lign.).

kot, hytte, findes ualmindelig ofte, men næppe før end i Islands middelalder. Et *kot* synes hyppigst opstået ved en udstykning af en gård, eller derved, at et stykke af tunet (med en lille bygning) blev overladt til et (forhenværende) tyende, som så førte en selvstændig husholdning med f. eks. én ko og nogle få får; det var etslags husmandspladser; de blev stadig flere eftersom landet gik tilbage i velstand og bønderbefolkningen i dygtighed. De findes allevegne i landet. Det første led er meget ofte mands- eller kvindenavn, og hyppig et kortnavn, hvad der også viser den sene oprindelse. Ofte har samme *kot* flere navne (op imod 5), som det suksessivt har fået. Undertiden finder man, at *-stadir* er blevet afløst af *-kot*, hvilket utvivlsomt også bevidner den nævnte tilbagegang.

Om *stofa*, *skáli*, *kofi*, *skemma* (egl. 'opbevaringshus' for forskelligt) gælder noget lignende som for *hús*.

veggr og *stafn* betyder vistnok 'siden' og 'enden' af et lavt fjæld; måske også *gaff* — men findes sjælden.

gerði betyder 'indhegnet stykke land, som er fladt'; af sådanne er der overmåde mange; oprindelig har det været indhegninger for kreaturer (deraf flere navne) eller for dyrkning af kornarter (jfr. *Akrgerði*). Her opførtes vist småbygninger for dem, der skulde passe dyrene o. s. v., og det hele blev så meget ofte til små selvstændige 'gårde' (husmandspladser, i lighed med *kot*'ene). Navnene har en stor kulturhistorisk betydning. Forleddet er enten navnene på de gårde, hvortil de hørte, eller ord betegnende beliggenheden, størrelsen, alderen, hensigten med dem, eller endelig personnavne m. m.

tún findes ikke sjælden. Ordet betyder 'den indhegnede mark, der på alle sider omgiver gården(s huse), som gødes

og hvoraf det bedste græs (hø) fås'. Her findes *Sigtún*, vistnok opkaldelsesnavn (efter det berømte svenske sted).

vøllr, der egentlig betyder mark eller slette, betegner særlig en del af tunet, der, i modsætning til dets ujævne, mere eller mindre tuede del, er jævn og derfor let at slå. I plur. bruges ordet derimod om en flad, udstrakt slette i det hele, der ikke er eller behøver at være dyrket.

Om *báss* og alle de følgende navne gælder det samme, at der af således opkaldte steder er opstået små gårde. Særlig hyppig er dette, naturligt nok, sket ved *sel*, sætrene. Istedendfor blot sommeropholdssteder blev de bestandige boliger, mere eller mindre selvstændige gårde. En mængde af deres navne er dannede af den gård, hvortil de hørte.

Endelig findes *naust*, skibskur, som stedsnavn, samt *partr*, del, betegnende en udstykning af en gård; disse sidste navne er temlig unge.

Den anden hovedafdeling falder i flere grupper.

1, hvor ordet (det sidste led) betegner 'slette' i almindelighed af enhver som helst art:

<i>slétta</i> , slette	} af lign. bet.
<i>flöt, flötr</i> , flade, slette	
<i>grund</i> , græsslette (hård, tör)	
<i>bali</i> , (lignende bet.)	<i>eyrr</i> , ør (sandbanke)
<i>skeið</i> , løbebane	<i>tunga</i> , strimmel mellem elve
<i>teigr</i> , flad strimmel	<i>tangi</i> , tange
<i>fit</i> , eng (fugtig) langs vand	<i>oddi</i> , omtr. = <i>tunga</i>
<i>engi</i> , eng	<i>eið</i> , istme
<i>hagi</i> , græsgang	<i>rif</i> , sandrev
<i>þúfa, þýfi</i> , tue(t flade)	<i>grandi</i> , af lign. bet.
<i>torfa</i> , jord	<i>rimi</i> , strimmel
<i>hnauss</i> , græstörvstykke	<i>rani</i> , egl. noget langstrakt (snude).
<i>mýrr</i> , mose	<i>sandr</i> , sand
<i>saurr</i> , sumpet land	

<i>jörfi</i> , grusbanke	<i>nes</i> , næs
<i>melr</i> , sandslette	<i>skagi</i> , skage
<i>mór</i> , <i>mói</i> , lynchbevokset tuet land	<i>bakki</i> , bred (ved elv, sø) <i>strönd</i> , strand
<i>flag</i> , land uden grönsvær	<i>jaðarr</i> , kant (rand).

I de fleste tilfælde er navnene ikke synderlig talrige, dog er *grund*, usammensat, meget hyppigt. *Hagi*-navnene er særlig knyttede til flade græsrigge egne (især på sydlandet). *Mýrr*- og *eyrr*-navnene er ret talrige, hvad man jo kunde vente. Det samme gælder *tunga*- og *nes*-navnene.

2, hvor ordet betegner 'vand' (å, elv, bæk, sø o. s. v.):

<i>á</i> , elv	<i>tjörn</i> , mindre sø, dam
<i>lækr</i> , bæk	<i>lón</i> , vandsamling ved søen
<i>fljót</i> , bred (vandrig) elv	<i>pollr</i> , lille bugt
<i>straumur</i> , strøm	<i>hóp</i> , nor
<i>hylr</i> , fordybning i en elv (især under en fos).	<i>kelda</i> , kilde, vandrende
<i>foss</i> , foss (vandfald).	<i>brunnr</i> , brönd
<i>óss</i> , munding	<i>iða</i> , hvirvelström
<i>bugr</i> , böjning	<i>depill</i> , vandpyt (?)
<i>bót</i> , bugtning	<i>fjörðr</i> , fjord
<i>mót</i> , møde (flyden sammen)	<i>vík</i> , vig
<i>brú</i> , bro	<i>vágr</i> , bugt
<i>ferja</i> , færge	<i>sund</i> , <i>syndi</i> , sund
<i>vað</i> , vadested	<i>ögr</i> , lille vig
<i>vaðall</i> , grunde	<i>höfn</i> , havn
<i>leira</i> , lerbund	<i>ey</i> , ø
<i>vatn</i> , vand	<i>holmr</i> , holm
	<i>sker</i> , skær.

Flere af disse er meget hyppige som *á*, *lækr*, *vatn*, *fjörðr* (på østlandet findes dette navn alene, selvom fjorden bærer et sammensat navn), *vík*, *ey*. *Kelda* betyder oprindeligt 'kildevæld', og den betydning spores i de ældste navne, men senere

har det fået en pejorativ betydning, den nu til dags almindelige: 'rende midt i en mose uden fast bund' (hvor man synker i) og egentlig uden rindende vand (mudder-rende). De 3 sidste navne er et slags appendix til gruppen. Gårdene, der er opkaldte efter dem, står ofte på land, i nærheden af den udfor liggende holm. Hvor der er tale om gårde på selve øen, hed det egl. 'på .. ø'; og da var der i reglen kun tale om én enkelt gård. Hvor der derimod var flere gårde på en (større) ø, findes dennes navn ikke som gårdnavn.

3, hvor ordet betyder 'fordybning' i jorden af hvilken som helst art:

<i>dalr</i> , dal	<i>síða</i> , side (ved elv)
<i>dæli</i> , fordybning	<i>barmr</i> , 'barm'
<i>lág</i> , lang fordybning	<i>bringa</i> , 'bringe'
<i>skál</i> , 'skål'	<i>þrømr</i> , kant, rand
<i>hvilft</i> , rundagtig fordybning	<i>gil</i> , kløft
<i>kjós</i> , lign. bet.	<i>gljúfr</i> , snæver klippe-kløft
<i>grøf</i> , grav (jordfald)	<i>klupt</i> , lign. bet.
<i>botn</i> , dalbund	<i>gjá</i> , revne (i jorden)
<i>hvammr</i> , lille dal	<i>gjóta</i> , hul (i jorden).

Dalr er særdeles hyppigt, især som sidste led i sammensætninger; forleddet kan betegne meget forskelligt, beliggenhed (i forhold til noget andet), eller noget særlig karakteristisk, elven (der løber gennem den), efter udstrækning, udseende, plantevækst og personer m. m. — *Dæli*, den egentlige form er *dæl* (gen. -ar), men *dæli* er dativform, der er trængt ind i nom. — *Hvammr* betyder egl. rundagtig fordybning især i skrånninger på elvenes sider, eller en meget lille (kort) dal (mellem lave fjælde). De er altid græsbevoksede og frodige og skønne af udseende. *Síða*, *barmr* og *bringa* betegner skrånninger ved elve eller lave fjældsider.

4, hvor ordet betyder 'højde, forhøjning' af enhver art, klippe, sten o. s. v.:

<i>brekka</i> , skråning	<i>egg</i> , skarp rand
<i>hlíð</i> , fjældside	<i>ups</i> } fjældafsats
<i>barð</i> , noget lign.	<i>hjalli</i> }
<i>hóll</i> , <i>hváll</i> , høj	<i>heiðr</i> , lavt fjæld
<i>haugr</i> , høj (dyngje)	<i>berg</i> , <i>bjarg</i> , klippe
<i>hraukr</i> , opstablet høj	<i>hamarr</i> , <i>hemra</i> , klippe
<i>leitir</i> , høj	<i>steinn</i> , sten
<i>kleif</i> } klippe (til at bestige)	<i>klettr</i> , klippe
<i>klif</i> }	<i>grjót</i> , <i>grýta</i> } stenet land
<i>steig</i> , bakke	<i>grýti</i> }
<i>borg</i> , rundagtig klippe	<i>hella</i> , flad sten
<i>fell</i> , <i>fjall</i> , fjæld	<i>kløpp</i> , flad sten (ved sø)
<i>áss</i> , fjælddryg (lav)	<i>stapi</i> , fritstående klippe
<i>múli</i> , fjældende	<i>drangr</i> , omtr. det samme
<i>höfði</i> , forbjerg	<i>gjögr</i> , klippeparti ved søn
<i>núpr</i> , <i>núpr</i> } fjældtinde	<i>skriða</i> , fjældskred
<i>hnjúkr</i> }	<i>skarð</i> , fjældpas
<i>tindr</i> }	<i>hraun</i> , lava
<i>strýta</i> , kegle	<i>hellir</i> , klippehule
<i>kambr</i> , kam(formet fjæld)	<i>skúti</i> , noget lign.
<i>brún</i> , kant, rand	

Det forstår sig, at flere af disse ord er overordenlig hyppige, som *brekka*, *fell*, *hóll* o. s. v. Forleddet er i reglen det samme som ellers. Det gamle *hváll* er som oftest gået over til *hóll*; dog findes det endnu (i formen *hvoll*) nogle gange især på sydlandet. Blandt *borg*-navnene findes enkelte, der intet har med en naturlig 'borg' at gøre, men er opkaldelsesnavne eller dannede efter fremmede navne, det er da heller ikke egenlige gårdnavne (*Pétursborg*, *Knopsborg*, *Flensborg*, *Hamborg*). *Fell*: *fjall*, *berg*: *bjarg* er temlig hyppige, det første dog hyppigst. Usammensat findes kun *fell* i sing., men *fjöll* i plur., og det samme gælder *berg*, *bjarg* overhovedet; derimod kan *fell* ubrudt forekomme i plur., men dog næppe

som *gård*-navn (derimod som navn på en egn; jfr. *Ás í Fellum*).

5, hvor ordet betegner 'skov', plantevækst:

<i>holt</i>	} skov	<i>björk</i> , birk
<i>skógr</i>		<i>lyng</i> , lyng
<i>mørk</i>		<i>reynir</i> , rön
<i>lundr</i> , lund		<i>víðir</i> , pil.
<i>hrís</i> , krat		

Det første, *holt*, betegner vel egl. et sted (höjereiggende), hvor der har vokset skov; nu bruges det altid om stenfyldte og lidet frugtbare bakkedrag især imellem moser. Ordet burde derefter egentlig være henført til foregående gruppe. Det findes overmåde hyppig, især i 2 af de sydlandske sysler (Rangárvalle- og Árnæssysse). *Skógr* findes ikke sjældent, men nu er den oprindelige skov vist allevegne helt ødelagt. De øvrige navne findes meget sjældent.

6, hvor ordet står i forbindelse med landets vulkanske natur, især varme kilder:

<i>laug</i> , varm kilde	<i>reykr</i> , røg.
--------------------------	---------------------

Det sidste findes kun i plur., *reykir*, betegnende den omfangsrige røgsøjle fra én kilde eller røgsøjler fra flere tæt ved hinanden liggende.

7, hvor ordet betegner en del af menneskets eller dyrets legeme (beslægtede med disse er de anførte *múli*, *rani*, jfr. *hofði* af *hofuð*), idet da noget i naturen sammenlignes med denne del: når f. eks. en gård hedder *Óxl*, skulder, er det fordi den ligger under et fremspringende parti oppe i et fjælds yderside, der mindede om den menneskelige skulder. De herhenhørende navneled er:

<i>hofuð</i> , hoved		<i>kinn</i> , kind
<i>hauss</i> , hjærneskal		<i>hals</i> , hals
<i>enni</i> , pande		<i>svítri</i> , nakke

<i>þæl</i> , skulder	} hale (på forskellige dyr)
<i>hrygg</i> , ryg	
<i>bak</i> , <i>bakr</i> , bag (ryg)	
<i>fótr</i> , fod	
<i>hæll</i> , hæl	
	<i>rófa</i>
	<i>tagl</i>
	<i>hali</i>
	<i>sporðr</i>
	<i>rass</i> , bagdel
	<i>skinn</i> , skind.

enni, *kinn* bruges om fjældside, *hals* om en lav bjærgryg; *skinn*, betegner vistnok, at 'jorden' ligner en udspilet hud; *bakr* betegner et foroven fladt fjæld; *bak* bruges for at betegne en beliggenhed bagved noget (*hólabak* 'bagved højene').

Hertil kommer endnu nogle tildels beslægtede navneled som:

<i>endi</i> , ende	<i>viki</i> , (lign. bet.)
<i>krókr</i> , krog, bugtning	<i>horn</i> , (flertydigt)
<i>lykkja</i> , løkke	samt <i>gata</i> , sti, og <i>vegr</i> , vej.

Endelig er der ikke få enkeltnavne og sammensatte navne, som ikke — eller kun i enkelte tilfælde — kan henføres til nogen af de anførte grupper. Deriblandt er nogle, der egl. er part. act. på *-andi*, som f. eks. *þjótandi*, 'susende', efter en foss; fremdeles nogle, der ender på *-leysa*, der betegner mangel på det som forleddet angiver (*Vatsleysa* = Vandmangel), nogle spottende navne (som *Bakrangr*, 'Bagvrang', *Horngrýti*. Helvede, jfr. *Víti*, bægge i samme egn, *Vidbjóðr*, Vederstyggelighed o. s. v.) — samt endelig nogle opkaldelsesnavne (af ret ung dato, som *Amstrdammr*, *Danzíg*, *Gottorp*, *Bethanía*, *Paráðís* o. s. v.). Flere af disse er forkortelser af længere navne (på *-staðir*, *Dunkr* af *Dunkaðar-staðir* o. s. v.).

Spørges der nu, om disse navne er forblevne uforvanskede eller uforandrede ned igennem tiderne, kan der svares, at i det hele og store er de det. På grund af de forholdsvis ringe ændringer i det islandske sprogs grammatik er også disse

navne, der jo desuden for det meste er let forståelige, ret godt bevarede. Der er dog sket ikke så få ændringer, der er af forskellig art; dels er de naturlige afslibninger, dels forvanskninger, disse atter af mere eller mindre radikal natur.

Til afslibninger hører sådanne ændringer, der består i, at en vokal (u, i, a) bortfalder foran h eller en vokal, som f. eks. *Gøthús* for *Gøtuhús*, *Hólmhús* f. *Hólmahús*, *Hjallhólar* f. *Hjallahólar*; står *j* så foran *a*, har det længe holdt sig, men er nu vist nok også forsvundet (*Reykjahús*—*Reykjús*—*Reykhús*; *Reykjahólar*—*Reykjólar*—*Reykhólar*); *Drageyrr* f. *Dragaeyrr*, *Hólá* f. *Hólaá*, *Veidá* f. *Veidiá* o. s. v. Dernæst kan *a* svækkes til *u* i en ubetonet mellemstavelse som i *Torfu-staðir* f. *Torfa-*, *Kúustaðir* f. *Kúga-* (af mandsnavnet *Kúgi*). En sådan opstået form kunde give anledning til en — forfejlet — opfattelse, hvad skrivemåden *kúfu-* f. eks. vidner om; andre tilfælde af lignende art vil senere blive omtalte. Også andre svækkelser kunde indtræde; således kunde *Þóris-* og *Þórodds-* foran *-staðir* bægge blive til *Þóru-*, der da falder sammen med gen. af kvindenavnet *Þóra*; det kan derfor blive vanskeligt at bestemme den oprindelige form, hvor denne ikke findes i ældre (ældste) kilder. Også i rodstavelser foran flere konsonanter kunde en svækkelse indtræde. Således er vistnok et *Saurssstaðir* blevet til *Surssstaðir*, der så — fejlagtig — kunde opfattes og skrives som *Surts* (af *Surtr!*). Eller et *Rauðsstaðir* blev i udtalen til *Ruðs-* og dette — ved assimilation — til det mindre gennemsigtige *Russtaðir*; dette kunde så — af en mindre kyndig — blive læst som *Rússtaðir* og opfattes som *Rútsstaðir* (af mn. *Rútr* = *Hrútr*), hvilket faktisk er sket i Johnsens Jarðatal. En anden ændring i udtalen kunde bevirke fejlagtig opfattelse, f. eks. delabialiseringen af *y*; et *Gly(s)staðir* blev til *Glísstaðir* og dette atter — på grund af de mange konsonanter — til *Glisstaðir*; for nu at få mening i ordet blev det til *Glit-staðir* (af *glit* ntr. = *glans*).

Et *Hlýskógar* blev på lignende måde til *Hlískógar* og det til *Hlíð-* eller *Hlíð-*. *Mýdalr* blev til *mídalr*, som så kunde opfattes som *mi(ð)dalr*. Et *vámúli* blev til *vomúli* og dette ændredes så til *vod-* eller *vot-múli*, en mindre uskyldig ændring.

Også konsonanter kunde falde bort i ubetonede stavelser, f. eks. *r* (jfor ikke at tale om *s*) foran *s* (*st*), som i *Barkastaðir* f. *Barkar-*, *Galta-* f. *Galtar*, *Grímastaðir* f. *Grímarsst.*, *Býjasker* f. *Býjar-*. Derfor kan det undertiden være umuligt at sige, om det f. eks. er *Bjarni* eller *Björn*, *Árni* (mandsn.) eller *ørn* der foreligger i et navn, hvis første led er *Bjarna-*, *Arna-*. Således er også det oprindelige *Reykjavík* blevet til *Reykjavík* (landets hovedstad). En oprindelig betonet mellemstavelse kunde, naturligvis, miste sin betoning og følgelig kunde dens vokal ændres (forkortes); således er et *Bakkárholt* blevet til *Bakkar*, *Djúpárdalr* til et *Djúpadalr* (og så blev et nyt navn lavet til elven: *Djúpadalsá!*), jfr. *Hitárnes*, der blev *Hitar-*, hvorefter, mærkeligt nok, *i* blev til *í* — som etslags erstatning? Fremdeles kunde to mellemstavelser sammentrækkes: *Starkaðarhús* til *Starkar-*, *Kaldadærholt* til *Kaldar-*.

Hertil kan føjes, at da *Hrafns-* og *Hrapps-* kom i udtalen til at lyde ens (*Hrafs-*), er det ofte umuligt at bestemme, om det første led er det ene eller det andet. Noget lignende finder også sted i andre tilfælde: et *Snæfogs(-staðir)* udtaltes ganske som *snæfogs*, men således udtaltes også gen. af *snæfok*; derfor finder man også ofte denne skrivemåde som den rigtige (!); mærkeligt er det at se her, hvor gamle vokaler ofte holder sig længe; *fogl* er jo ellers altid blevet til *fugl*, men i stedsnavnet har *o* holdt sig, ganske som *ø* i *Øxna* (*-dalr*, *-fell* o. s. v.), uagtet det ellers hedder *yxna-*, jfr. også *Oxa-* endnu i AM.

g foran *n* (*gnúpr* o. s. v.) er i reglen faldet bort; det kan dog findes temlig langt ned i tiden.

Ældgammel er den ændring, der består i at et intetkønsord i flertal får endelsen *ar* (eller *ir*), *Húsar*, *Fjósar*, *Nesjar*, *Hrísar*, *Lyngar*, *Fljótar*; på Island er disse navne, hvor man kan kontrollere det, hankønsord (f. eks. *Fljótana báða* o. s. v.). Ved siden af *Fjósar* kan dog også findes *Fjósir*, fem., ligesom også *Akrar* kan ændres til *Akrir*; med det samme kan også omtales, at *votn* og *björg* kan blive til *vetnir* (sjældent) og *bjargir*. Hyppigere er at femininet *hløður* bliver til *hlaðir* og dette til *hlaðnir* (efter gen. *hlaðna*), samt masc. *vellir* til *vallir*—*vallnir* (efter den anomale gen. *vallna*). Hertil kan endelig føjes *Brúar* (f. *brýr*, af *brú*).

Udtaleforvanskninger er fremdeles følgende: *Einland* f. *Eingland* (o: Eng-), *Munis-tunga* f. *Miðnes-*, *Effersey* f. *Ørfiris*, *Óagil* f. *Úfa-* (*f* falder ellers bort mellem *ú* (*ó*) og *a* (*i*); dette kunde yderligere forvanskes til *Úlfagil* (vistnok blot litterært).

Da *rn* i udtalen ligner så meget *t*, kunde *Kotbrekka* let opfattes som *Kornbr.*, og omvendt *Korngerði* som *Kotgerði*. På en lignende unøjagtig lydopfattelse kunde *Feigsdalr* (af *feigr*) blive til *Feitsdalr*, *Oddshvammr* til *Otshv.* og dette så yderligere forvanskes til *Ost-*. Beslægtet hermed er, når *Sauðlausdalr* bliver til *Sauðlauks-*, således som gården nu altid nævnes og skrives. Et *ker-* ('kar', fordybning) er blevet til *kjör* (i *Kjörvágr*, *Kjörseyrr*), idet man sammenblandede ordet med stammen i *kjör* (kär, valg), jfr. *Mjölbrigðastadír* f. *Mel-* (keltisk navn).

På forskellig måde søger man at få mening i ord, der ved udtaleændringer er blevne uforståelige (noget af det anførte kan også gælde som eksempler herpå). *Meiðastadír* (jfr. *meiðr* = træ) er opstået af *Meiríðar-* (*Myríðar-*), *Steinastadír* (jfr. mandsn. *Steini*) af *Stenja-* og dette for *Steinnújar-*, *Tindriðastadír* (*Tindriði* jfr. *Indriði*) af *Tindra-* og dette for *Tundra-* (af samme stamme som, eller dannet af, *tundr*), *Daðastadír* (jfr. mandsn. *Daði*) f. *Datt-* (af et mandsn. eller

tilnavn *Dattr*), jfr. at *Bottastaðir* (af et usædvanligt mandsn. *Botti*) bliver til *Botna-* (af *botn*). *Kárnsá* (af fuglenavnet *kárn*, der glemtes) gik over til *Kornsá*; dette er så blevet opfattet som sammensat med *korn*, eller også med *kot* (jfr. ovf., og da skrevet *Kotsá*). *Keldnaholt* blev til *Keldnholt*; dette kom let til at lyde som *Kjeddnholt*, der så forstodes som eller ændredes til *Kjarnholt* (af *kjarni*). *Vágshúsar* blev let til *Vágsósar* (af *óss*, munding), jfr. ovf. *Ó(f)a-* af *Úfa-*. *Undenfell* (f. *Undurn-*, kl. 9 eller kl. 3) blev let (da det gamle ord gik ud af sproget) forvansket dels til *undan-*, dels og navnlig til *undir-* (man kom let til at tænke på et udtryk som [at búa] *undir fell*). *Ymjaberg* (af *ymr*) blev i udtalen til *Imjaberg* og *Imjuberg*, men dette var uforståeligt og så blev det omdannet til *Emmuberg* (jfr. kvinden. *Emma*). På lignende måde blev et (mindre forståeligt) *Lokinhamrar* forvansket (måske dog blot litterært) til *Lodkinnu-* (*lodkinna*, loddenskind, kunde være tilnavn). *Ostvatnsholt* forvanskedes til *Austvaðs-* o. s. v. Mærkeligt er det, at et så gennemsigtigt ord som *Uppsalir* har haft tilbøjelighed til at blive forvansket til *Umsvalir*; det må være udtalen *Ufsalir*, der har givet stødet dertil. Som undtagelse står forvanskningen *Harastaðir* af *Arastaðir* (grunden var, at et virkeligt *Harastaðir* ikke var så langt borte derfra). Kendskab til *Njálssaga* har bevirket, at det gamle navn *Bergþórshváll* blev til *Ber(g)þóru-* (efter *Njáls* bekendte hustru; om denne udtale er almindelig, ved jeg ikke, men jeg har selv hørt den af egnens egen bønderbefolkning).

Der kunde anføres endnu flere forvanskninger af lignende art. Herom må jeg henvise til min islandske afhandling.

Ændringer af navne kunde også foregå på andre måder. Det kunde ofte være nødigt eller ønskeligt at betegne en gård nærmere end det blotte (korte) navn gjorde; en gård, der f. eks. hed *Á*, blev kaldt *Árbær* (jfr. at *Á*, hvor *Hallr* bode, blev til *Þvátta*, efter at han og hans folk var døbt i elven, og

således hedder gården den dag i dag). En gård, der blot hed *Foss*, kunde blive kaldt *Langárfoss* efter elven. En, der blot hed *Hlíð*, kunde, efter dens ejer, blive kaldt og nærmere betegnet som *Logmannshlíð*. To gårde i samme egn, der hed *Eyrr*, fik deres navn forlænget: *Öndverðeyrr* (eller *Hallbjarnar-eyrr*) og *Narfeyrr* (f. *Narfa-*; eller *Geirrødareyrr*). To *Hvammr* kaldtes henholdsvis *Presthvammr* og *Kasthv*. *Tunga* i en egn, hvor en anden *Tunga* også fandtes, blev — i en vis periode — kaldt *Sóttartunga* (vistnok efter en hærgende sygdom); da man imidlertid har fundet et sådant navn mindre flatterende, fik gården navnet *Marteinstunga* efter den helgen, hvem den på gården byggede kirke var helliget. En sådan skiften navne er dog meget ualmindelig, undtagen hvor det drejer sig om *kot* og *búð*; dér haves ofte flere navne efter de vekslende ejere (eller bønder).

Ikke sjælden findes — foruden i de anførte tilfælde — det samme navn på to gårde, der da enten var oprindeligt to selvstændige gårde eller opstæede ved deling af én. Her trængte man til nærmere betegnelse. Det kunde da ske ved at betegne deres gensidige beliggenhed, østre—vestre, søndre—nordre, indre—ydre o. s. v. Ejendommeligt nok findes ofte „ydre“ som modsætning til „østre“ — således på sydlandet —, eller for at betegne beliggenheden længere ud ad søen (fjorden) til. „Længere fremme“ (*fremri*) findes i to betydninger; på nordlandet betyder det „længere indad i retning af fjældene og det indre af landet“, andre steder det modsatte. Også adskilles gårdene flere steder ved „lille—store“, „store—mindre“, „større—mindre“, „lille—større“. Denne deling af gårde er af meget forskellig alder. Ofte findes den i Johnsens jordebog, hvor AM ikke kender den. Den må da være yngre end fra omkr. 1720. I mange andre tilfælde er den meget ældre. En undersøgelse heraf vilde have stor betydning for landets statistisk-økonomiske historie.

Endelig skal göres opmærksom på de — forholdsvis få —

ældre opkaldelsesnavne, som der synes at være grund til at antage: *Hleidargarðr* („Lejregård“), *Sigtún* („Sigtuna“), *Jórvík* („York“), samt de to mytologiske navne *Elvágar* og *Hnitbjörg*. Dog kan der være tvivl om disse. Tilknytning til Norge findes i *Gaulverjabær* og *Vorsabær* (*Ossa-*), jfr. de norske *Gaul* og *Vors*, og måske flere (jfr. *Yrjar*).
